

محور ۳: زنجیره تأمین جهانی، رویکردهای نو

چکیده

زنجیره تأمین جهانی به عنوان یکی از ارکان اصلی تجارت بین‌المللی، نقش کلیدی در توسعه اقتصادی کشورها ایفا می‌کند. ایران با موقعیت جغرافیایی منحصربه‌فرد در کریدورهای شمال-جنوب و شرق-غرب، پتانسیل بالایی برای تبدیل شدن به هاب لجستیکی منطقه را دارد. این نوشتار با تمرکز بر محور «زنجیره تأمین جهانی، رویکردهای نو» به بررسی اسناد بالادستی، نوآوری‌های جهانی، چالش‌های موجود و راهبردهای پیشنهادی می‌پردازد. هدف، نشان‌دادن این است که تحقق شعار «سند تا ساحل، راهبردهای توسعه پایدار» مستلزم ادغام رویکردهای نوین در لجستیک دریایی و حمل‌ونقل است تا اسناد کلان به اقدامات عملی در بنادر و سواحل تبدیل شوند.

مقدمه

در دنیای امروز، زنجیره تأمین جهانی نه تنها به معنای حمل‌ونقل کالا، بلکه شامل نوآوری‌های دیجیتال، پایداری محیط‌زیستی و یکپارچگی لجستیکی است. ایران به‌عنوان پلی میان آسیا، اروپا و آفریقا، می‌تواند با بهره‌برداری از بنادر خود در خلیج فارس، دریای عمان و دریای خزر، نقش محوری در تجارت جهانی ایفا کند. محور «زنجیره تأمین جهانی، رویکردهای نو» بر استفاده از فناوری‌های نوین مانند بلاکچین، هوش مصنوعی و لجستیک سبز تمرکز دارد تا ایران را در رقابت جهانی پیشرو سازد. این رویکرد، پلی میان سیاست‌های کلان و اجرای عملیاتی در سواحل ایجاد می‌کند.

پیشینه و اسناد بالادستی

- **سیاست‌های کلی توسعه دریامحور (ابلاغی مقام معظم رهبری در تاریخ ۱۴۰۲/۰۸/۱۶)** بر یکپارچه‌سازی فعالیت‌های اقتصادی دریایی در زنجیره‌های ارزش جهانی و بهره‌گیری از فناوری‌های نوین تأکید دارد. این سیاست‌ها از طریق بندهایی مانند توسعه زیرساخت‌های بندری هوشمند، تقویت حمل‌ونقل دریایی و لجستیک پیشرفته، و ترویج نوآوری در صنایع دریایی نظیر شیلات، گردشگری، و انرژی‌های تجدیدپذیر، به دنبال ادغام ایران در زنجیره تأمین جهانی هستند.
- **برنامه جامع تحقق سیاست‌های کلی توسعه دریامحور (۱۴۰۳/۰۲/۱۲)**، که در اجرای ابلاغیه مقام معظم رهبری درخصوص سیاست‌های کلی توسعه دریامحور به تصویب هیئت وزیران رسید، بر محور «زنجیره تأمین جهانی، رویکردهای نو» با تمرکز بر ادغام ایران در زنجیره‌های ارزش جهانی و بهره‌گیری از فناوری‌های پیشرفته تأکید دارد. این برنامه از طریق توسعه بنادر هوشمند و چندمنظوره، تقویت زیرساخت‌های لجستیکی و حمل‌ونقل دریایی و ترویج نوآوری در صنایع دریایی مانند شیلات، گردشگری، و انرژی‌های تجدیدپذیر، به دنبال تقویت جایگاه ایران در زنجیره

تأمین جهانی است. همچنین، با تأکید بر توسعه مناطق ساحلی مانند مکران به‌عنوان مراکز تولیدی و تجاری بین‌المللی و تقویت همکاری‌های منطقه‌ای و بین‌المللی، این برنامه رویکردهای نوینی نظیر استفاده از فناوری‌های دیجیتال و هوشمندسازی لجستیک را برای افزایش رقابت‌پذیری، کاهش خام‌فروشی و ایجاد ارزش افزوده در اقتصاد دریایی ترویج می‌کند.

- **گزارش ماهیت و الزامات اقتصاد دریامحور در ایران (۱۴۰۳/۰۸/۲۶)**، که توسط دفتر مطالعات اقتصادی مرکز پژوهش‌های مجلس تهیه شده است، زنجیره ارزش اقتصاد دریایی را به‌عنوان بخشی از زنجیره‌های تأمین جهانی که به‌طور فزاینده‌ای بین‌المللی شده‌اند، توصیف کرده و توسعه زیرساخت‌های بندری هوشمند، لجستیک پیشرفته و صنایع دریایی نوآور مانند شیلات، گردشگری و انرژی‌های تجدیدپذیر را برای افزایش رقابت‌پذیری پیشنهاد می‌دهد. همچنین، با تأکید بر تبدیل مناطق ساحلی مانند مکران به مراکز تولیدی و تجاری بین‌المللی و تقویت همکاری‌های منطقه‌ای، رویکردهای نوینی نظیر هوشمندسازی بنادر و استفاده از فناوری‌های دیجیتال را برای کاهش خام‌فروشی و افزایش ارزش افزوده در زنجیره تأمین جهانی ترویج می‌کند.

- **برنامه‌های پنج‌ساله توسعه کشور**، بخش‌هایی را به نوآوری در لجستیک و زنجیره تأمین اختصاص داده‌اند. قانون برنامه پنج‌ساله هفتم پیشرفت جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۴۰۳/۰۳/۰۱، توسعه زیرساخت‌های بندری هوشمند و لجستیکی، به‌خصوص در مناطق استراتژیک مانند مکران و اروند، را برای تقویت اتصال به شبکه‌های جهانی ترویج می‌کند. همچنین، با تأکید بر توسعه صنایع دریایی و ترویج نوآوری‌های فناورانه مانند هوشمندسازی بنادر، به دنبال کاهش خام‌فروشی و افزایش ارزش افزوده هستند. این برنامه‌ها از طریق تقویت همکاری‌های بین‌المللی و منطقه‌ای و ایجاد مراکز تولیدی و تجاری در سواحل، رویکردهای نوینی را برای قرار گرفتن ایران در زنجیره تأمین جهانی و افزایش رقابت‌پذیری اقتصادی پیشنهاد می‌دهند.

- **سند آمایش سرزمین (۱۳۹۹/۱۲/۱۱)** مصوب شورای عالی آمایش سرزمین، بنادر جنوبی مانند چابهار را به‌عنوان دروازه کریدور شمال-جنوب معرفی می‌کند و جذب مشارکت سرمایه‌گذاری دانش‌بنیان و فناوری پیشرفته بین‌المللی در مناطق دریایی و ساحلی کشور به ویژه جزایر و منطقه مکران را مورد تأکید قرار می‌دهد.

در سطح بین‌المللی، گزارش‌های سازمان تجارت جهانی (WTO) و کنفرانس تجارت و توسعه سازمان ملل (UNCTAD) نشان می‌دهند که کشورهایی مانند چین و هلند با ادغام فناوری‌های دیجیتال در زنجیره تأمین، به رشد اقتصادی چشمگیری دست یافته‌اند.

اهمیت و لزوم پرداختن به محور

با افزایش تجارت جهانی و پیچیدگی زنجیره‌های تأمین، کشورها نیازمند رویکردهای نوین برای کاهش هزینه‌ها، افزایش سرعت و پایداری هستند. ایران، با کنترل تنگه هرمز و دسترسی به کریدورهای کلیدی، می‌تواند سهم خود را از تجارت جهانی افزایش دهد. اما بدون نوآوری، ریسک‌هایی مانند اختلال در زنجیره (مانند همه‌گیری کووید-۱۹) اقتصاد را تهدید می‌کند. این محور، در راستای افزایش تاب‌آوری زنجیره تأمین است که مستقیماً با تبدیل اسناد به اقدامات ساحلی هم‌خوانی دارد.

چالش‌های کلیدی

۱. وابستگی به روش‌های سنتی حمل‌ونقل و کمبود یکپارچگی دیجیتال در بنادر.
۲. تأثیر تحریم‌ها بر دسترسی به فناوری‌های نوین و همکاری‌های بین‌المللی.
۳. چالش‌های محیط‌زیستی در زنجیره تأمین، مانند آلودگی ناشی از کشتیرانی.
۴. رقابت شدید با بنادر منطقه‌ای مانند دبی و سنگاپور که از لجستیک هوشمند بهره می‌برند.
۵. کمبود نیروی متخصص در حوزه فناوری‌های نوین لجستیکی و زنجیره تأمین.

راهبردهای پیشنهادی

۱. ادغام فناوری‌های دیجیتال مانند اینترنت اشیا (IoT) و بلاکچین برای شفافیت و ردیابی زنجیره تأمین.
۲. توسعه کریدورهای بین‌المللی مانند شمال-جنوب با تمرکز بر بندر چابهار در سواحل جنوب و بندر امیرآباد در سواحل شمال.
۳. ترویج لجستیک سبز با استفاده از سوخت‌های پاک و سامانه‌های مدیریت انرژی در کشتیرانی.
۴. ایجاد همکاری‌های منطقه‌ای و بین‌المللی برای یکپارچگی زنجیره تأمین با کشورهای همسایه.
۵. سرمایه‌گذاری در آموزش و تحقیق برای پرورش متخصصان در حوزه رویکردهای نوین لجستیکی.

نتیجه‌گیری

محور «زنجیره تأمین جهانی، رویکردهای نو» کلیدی برای ادغام ایران در اقتصاد جهانی است. با تکیه بر اسناد بالادستی و نوآوری‌های فناوری، این محور می‌تواند چالش‌های موجود را به فرصت‌های توسعه تبدیل کند. تحقق شعار «سند تا ساحل، راهبردهای توسعه پایدار» وابسته به عملیاتی‌سازی این رویکردها در بنادر و سواحل است، تا ایران نه تنها تاب‌آوری اقتصادی خود را افزایش دهد، بلکه به‌عنوان بازیگر اصلی در زنجیره تأمین جهانی شناخته شود.